

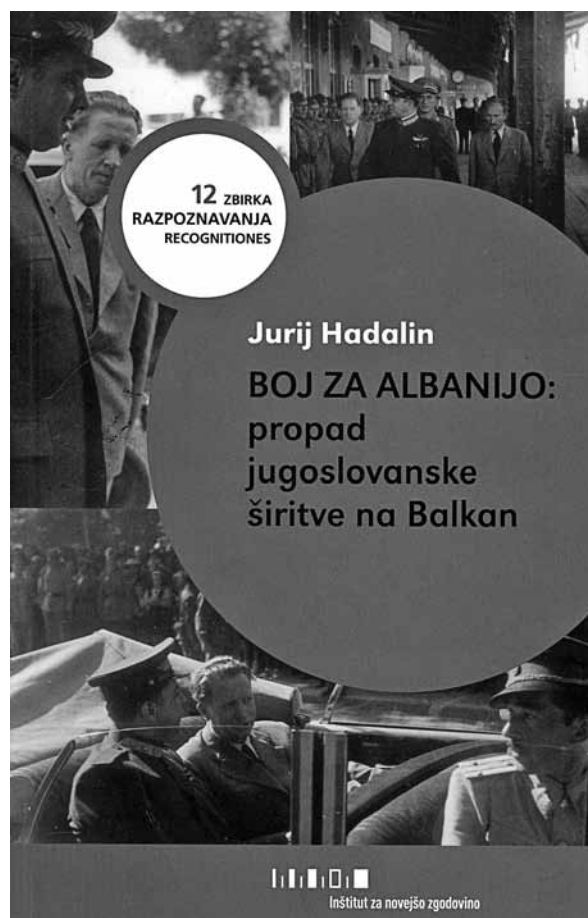
Arbanasi, Arnavti, Šiptarji, Albanci

Jurij Hadalin, **Boj za Albanijo: propad jugoslovanske širitve na Balkan**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2011. 441 strani. (Zbirka Razpoznavanja/Recognitiones; 12)

Jurij Hadalin, zaposlen na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, se je v svojem dosedanjem raziskovalnem delu posvetil v slovenskem zgodovinopisju ne ravno veliko obravnavani temi, jugoslovansko-albanskim odnosom, pričujoče delo pa predstavlja dopolnjeno besedilo njegove doktorske disertacije, ki jo je zagovarjal leta 2010. Sam v uvodu dela meni, da je vprašanje jugoslovansko-albanskih odnosov po drugi svetovni vojni predstavljalo pomemben del zunanje-politične usmeritve nove Jugoslavije, vendar v slovenskem in nekdanjem jugoslovanskem zgodovinopisju ni uživalo pozornosti, ki si jo nedvomno zasluži. Knjiga temelji predvsem na arhivskih virih, ki so po avtorjevih besedah za to področje zelo dobro ohranjeni. Gre za gradivo osrednjih jugoslovanskih oblastnih in političnih organov.

Delo se začne s kratkim pregledom jugoslovansko-albanskih odnosov od nastanka albanske države do druge svetovne vojne. Ti so bili obremenjeni z apetiti, ki sta jih tako Kraljevina Srbija kot Kraljevina Črna Gora ves čas svojega obstoja kazali do ozemelj poseljenih z Albanci. To je tudi posledično pripeljalo do nastanka albanske države, saj je bilo po prvi balkanski vojni za države, ki so imele Balkan za svoje interesno območje, nujno omejiti srbski vpliv. Z eno od njih, Italijo, je Jugoslavija v času med vojnami tudi tekmovala za vpliv v Albaniji, a je bila neuspešna. S tega vidika je zanimivo, da je delegacija Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev na pariški mirovni konferenci zagovarjala samostojno albansko državo. V njenem obstoju je namreč videla branik pred italijanskim prodorom na Balkan. V uvodu avtor tudi predstavi po letu 1878 uvedeno prakso srbske/jugoslovanske države pri »reševanju problema« ozemelj, poseljenih s prebivalci albanskega porekla: njihovo izseljevanje in kolonizacija (danes bi morda rekli etnično čiščenje), nasilje in zatiranje posledičnih uporov.

Čas druge svetovne vojne je čas dejavnega poseganja jugoslovanske komunistične partije v albanske zadeve. K Albaniji, ki jo je že v prvi polovici leta 1939 zasedla Italija, je bila po okupaciji Jugoslavije priključena tudi večina Kosova in Metohije. Tamkajšnji prebivalci, večinoma Albanci, so to sprejeli z olajšanjem, saj jih je bivila

jugoslovanska država ves čas silila v položaj drugorazrednih državljanov. V Albaniji pa so, z močno podporo jugoslovanske partije, pridobivali na vplivu komunisti, ki so od njene ustanovitve leta 1942 obvladovali Narodnoosvobodilno fronto, ki je sicer bila večstrankarska organizacija. Pod njenim vodstvom so odredi partizanov bili konec leta 1942 dejavni po skoraj celi Albaniji. Takšnemu nastopu je nasprotovala konservativna organizacija *Balli Kombëtar*, ki se je sicer zavzemala za osvoboditev in uvedbo republike, a je podobno kot četniki v Jugoslaviji zagovarjala čakanje na čas, ko bodo sile osi začele slabeti. Tako kot je bil jugoslovanski vpliv (realiziran skozi odposlance jugoslovanske partije pri vodstvu albanske) bistven pri nastanku albanske partije in pri vzpostavitvi odporiškega gibanja, je bil odločilen tudi pri zavrnitvi sporazuma med gibanjem *Balli Kombëtar* in albansko komunistično partijo, ki je upala, da bo z njim okrepila Narodnoosvobodilno fronto. Sporazum bi omejil nadzor albanske partije nad odporom (in s tem posredno nadzor jugoslovanske strani), bil pa je sporen tudi zaradi določbe o širitvi Albanije na vsa z Albanci poseljena ozemlja, torej tudi na Kosovo. Med vojno je jugoslovansko vodstvo bilo v dilemah, ko se je sprožalo vprašanje te pokrajine in ostalih z Albanci

poseljenih krajev. Že tedaj so jo nameravali reševati v okviru Balkanske federacije z vodilno vlogo Jugoslavije.

V najboljšejšem delu knjige avtor predstavi jugoslovansko-albanske odnose v povojnem času od osvoboditve Albanije do resolucije Informbiroja. Po osvoboditvi je Albanija dobila veliko jugoslovansko materialno in kadrovsko pomoč, Jugoslavija je tudi bila prva, ki jo je priznala. Za Albanijo je bila pomembna, ker je – mednarodno nepriznani – zastopala njene interese v odnosih z vsemi državami, v katerih Albanija ni imela svojih diplomatskih predstavništev. Jugoslavija jo je zastopala tudi na mednarodnih konferencah in v OZN. Poleti leta 1946 se je Albanija s podpisom vrste meddržavnih sporazumov dokončno navezala na Jugoslavijo in vzhodni blok. Albansko gospodarstvo se je popolnoma navezalo na jugoslovansko (uskladitev vrednosti valut in povezanost gospodarskih planov). Preko Jugoslavije je potekala vsa albanska zunanja trgovina, tudi v smeri vzhodne Evrope. Tudi na vojaškem področju je Jugoslavija Albaniji dajala pomoč v materialu in inštruktorjih, veliko albanskih vojakov se je šolalo v Jugoslaviji. Vojski sta bili organizirani po enakih principih in imeli skupne manevre. Znak jugoslovanskega političnega monopola nad Albanijo pa je dejstvo, da je albanska partija bila edina, ki leta 1947 ni bila povabljena na ustanovni sestanek Informbiroja. Jugoslovanska vloga v Albaniji je bila po mnenju avtorja zelo podobna sovjetski v drugih državah za novonastalo železno zaveso. Poskusi navezave stikov na kulturnem nivoju so bili povezani s vrsto težav. Albanija je bila nerazvita tudi na tem področju. Za pomoč izvajalcem klasične glasbe so v Albanijo poslali glasbenega pedagoga Bojana Adamiča. Situacijo na glasbenem področju je opisal kot katastrofalno, glasbenikom je primanjkovalo znanja iz osnov glasbene teorije. »Nivo glasbenega razvoja v Albaniji je Adamič ilustriral s primerom, da je bil v celotni državi na voljo en sam klavir, edini profesor violine v državi pa je od konca vojne bil brezposeln zaradi političnih vzrokov«.

Incident s potopitvijo dveh britanskih vojaških ladij pri Krfu leta 1946 ter njena nadaljnja politika so Albaniji onemogočili vsake zunanje politične odnose z Zahodom vse do leta 1990. Naslonitev na Jugoslavijo vsem albanskim politikom ni ustrezala, del vodstva se je zavzemal za močnejše povezovanje s Sovjetsko zvezo. To priložnost so dobili z resolucijo Informbiroja, ko Enver Hoxha udari po Jugoslaviji, to pa izkoristi za dokončen obračun s svojo opozicijo v albanski partiji.

V poglavju, ki govori o »prvem ledenem obdobju« odnosov med državama (1948-1955), avtor prikaže albanski prispevek pri stopnjevanju napetosti med Jugoslavijo in vzhodnim blokom. Vrstili so se kršitve in neizvajanje sporazumov na vseh področjih, kršitve di-

plomatskega prava, nagajanje pri poštnem prometu (ves poštni promet iz tujine, ki je bil namenjen v Albanijo, je potekal preko Jugoslavije), Albanija je na jugoslovansko ozemlje pošiljala agente varnostnih služb in diverzante, glavnino težav pa so predstavljali obmejni incidenti. Albanija se je izkazala kot veren izpolnjevalec direktiv. Od vseh držav vzhodnega bloka je imela Jugoslavija najkrajšo mejo z Albanijo, a ravno tu se je zgodilo največ incidentov na kilometer. Ti pritiski so bili stalnica, stanje se je začelo malo spreminjati leta 1953, šele po Stalinovi smrti. Ta je v Albaniji izzvala paniko, saj se je čutila ogroženo od Jugoslavije in zahodnih držav. Ta občutek je bil upravičen, saj sta CIA in britanska MI6 v letih od 1949 do 1953 izvajali subverzivne dejavnosti s ciljem menjave Hoxhevega režima. Tudi Jugoslavija naj bi v tem času imela pripravljene načrte menjave oblasti v Albaniji, a si zaradi strahu pred reakcijo Sovjetske zveze in zahoda ni upala ukrepati. Avtor v tem poglavju piše tudi o povezovanju Jugoslavije z Grčijo in Turčijo v Balkanski pakt.

Leti in 1955 in 1956, ki ju avtor opiše kot obdobje kratke odjuge v odnosih med državama (pred »drugo ledeno dobo« v letih 1960-1968), zaznamuje sprememba albanskega odnosa do Jugoslavije pod pritiskom menjave sovjetskega, ki mu je Albanija sprva nasprotovala. A se je prilagajala sovjetsko-jugoslovanskim odnosom. Ko so se ti izboljšali, so se izboljšali tudi albansko-jugoslovanski, ko pa so se prvi po dogodkih na Madžarskem jeseni 1956 poslabšali, je Hoxha rade volje šel na svoje prejšnje stališče. To je bilo tudi v notranjepolitični funkciji, saj se je ob spremembi stališča lahko rešil starih kadrov.

Že od srede 50. let se je albansko vodstvo čedalje tesneje povezovalo s kitajsko komunistično partijo. Hotelo se je rešiti objema Sovjetske zveze, njenih baz in preusmeriti gospodarstvo v kmetijstvo. Kitajsko vodstvo se ni strinjalo z destalinizacijo v Sovjetski zvezi, obravnavalo jo je kot revizionizem. Jugoslovanska partija je tako postala vmesnik med partijama Sovjetske zveze in Kitajske. Albanski (beri kitajski) napadi na Jugoslavijo so bili napadi na Sovjetsko zvezo, napadi vzhodnih držav (beri Sovjetske zveze) na Albanijo pa so bili napadi na Kitajsko. Razlogi za to držo albanskega vodstva so bili v izogibanju destalinizaciji, ki bi jih odnesla z oblasti, podpora kitajskemu odnosu do Jugoslavije pa je bila edina možnost za nadaljevanje politike sovražnih odnosov do le-te, kar je bilo temelj albanskega režima. Leta 1959 so stiki med Albanijo in Jugoslavijo dosegli dno, malo odmrznitev so dosegli do leta 1968, a so znova zastali po demonstracijah Albancev na Kosovu tega leta.

Avtor knjigo zaključí s poglavjem o položaju albanske manjšine v Jugoslaviji v obravnavanem obdobju in vplivu jugoslovansko-albanskih odnosov na poli-

tične spremembe. Po osvoboditvi Kosova je to po začetnih zapletih po vključitvi v Jugoslavijo doživljalo miren razvoj do leta 1948. Resolucija Informbiroja je to spremenila, albanska manjšina je zaradi sovražnega stališča Albanije do Jugoslavije postala sumljiva. V že tako trdem jugoslovanskem režimu so več moči dobile varnostne sile. Pod notranjim ministrom Aleksandrom Rankovićem se je odnos oblasti do Albancev na Kosovu približal tistemu, ki so ga bili vajeni iz časov prve Jugoslavije. Posledično se je pojavilo izseljevanje Albancev

(največ v Turčijo), ki so ga še spodbujale nasilne poteze organov notranjih zadev. Položaj manjšine se je izboljšal po brionskem plenumu leta 1966, a je leta 1968 vseeno prišlo do demonstracij z nacionalističnimi zahtevami. Dosežki albanskega prebivalstva so se v sedemdesetih letih še povečali, zlasti z novo ustavo iz leta 1974. A Kosovo je od začetka osemdesetih bilo stalen vir politične nestabilnosti.

Bojan Himmelreich

Živeti od ljubezni do zgodovine

Orožnov zbornik, Ob 120-letnici rojstva Janka Orožna. Marija Počivavšek (Ur.). Celje: Zgodovinsko društvo, 2012. 112 strani. (Zgodovini.ce; 12)

Ob 120-letnici rojstva profesorja Janka Orožna so v Zgodovinskem društvu Celje pripravili znanstveni simpozij o njegovem življenju. Intelektualcu in humanistu, ki je deloval na več strokovnih področjih in tako pustil neprecenljiv pečat v celjskem – pa tudi širše – kulturnem ter znanstvenem prostoru, je bil posvečen simpozij in odkritje spominske plošče že decembra 2011. Osebnosti, ki je s svojim delom zaznamovala ali se vsaj dotaknila prenekatere življenjske poti, se je v znak spoštovanja in hvaležnosti s svojimi spomini in strokovnimi pogledi nanj in na njegovo delo poklonilo ducat izbranih avtorjev. Zdaj so njihove besede s simpozija, dodanih pa je še nekaj drugih prispevkov, zbrane še v Orožnovem zborniku, že dvanajsti izdaji društvene zbirke *zgodovini.ce*.

V uvodnih besedah Tone Kregar oriše, kako in zakaj je prišlo do ideje o nastanku tega zbornika. Predstavi partnerje, ki so sodelovali pri sooblikovanju tega javnega poklona Janku Orožnu, profesorju, ki je oral ledino na mnogih področjih celjskega zgodovinopisja, človeku, ki se je trdno držal prepričanja, da »živimo, da delamo«.

Matjaž Kmecl pripoveduje o svojih osebnih spominih o stricu Janku. Piše o fizični podobi, njegovih gestah, kadar se je še posebno rad razgovoril o njemu ljubih stvareh, govori o njegovi skromnosti ter delavnosti. Zaključí z željo, da njegov obsežen opus ne odrinemo preveč v pozabo.

Kronološki pregled skozi Orožnovo življenje in delo predstavi Branko Goropevšek. V njegovem članku izve-

mo ključne podatke o tem, kdo je Orožen bil in kaj vse je zaznamovalo njegovo bogato kariero. Zelo natančno predstavi sfere njegovega osebnega in poklicnega zanimanja in zaključuje s priznanji, ki so mu bila podeljena.

O Orožnovem udejstvovanju v Muzejskem društvu piše Rolanda Fugger Germadnik. Kot predsednik Muzejskega društva je Orožen deloval tako kot vsepovsod drugod – izredno delavno in nadvse predano. V članku piše, kako je nesebično žrtvoval poletne počitnice za urejanje muzeja, kako si je prizadeval za prepotrebna popravila na Celjskem gradu, kako je zagovarjal nujnost povečanja muzejskih prostorov. Verjel in poudarjal je pomembnost razstavnega koncepta nove dobe – zajeti